

Uitzending: zondag 16 februari 1958 van 9.45-10.00 uur.
Zender: Hilversum I.
Medewerker: Dr. H. Bongers.
Programma: Geestelijk leven.
Titel: Het koude en harteloze humanisme.
Auteur/Red.: Dr. H. Bongers/K. Blom.

Hoe herhaaldelijk komt het niet voor, in een particulier gesprek, na een vergadering, tijdens een conferentie of waar ook, dat iemand de vraag stelt: "vertel me nu eens wat dat humanisme eigenlijk is". De vraagsteller wil dan graag, in zo kort mogelijke vorm, een duidelijk en hem bevredigend antwoord hebben. Als de vraagsteller een gelovig christen is, antwoord ik meestal in eerste instantie met een wedervraag: "Vertelt U mij eens, wat het christelijk geloof eigenlijk is". Om een duidelijk en bevredigend antwoord op beide vragen te geven is niet eenvoudig en het is bepaald onmogelijk om het in 't kort te doen. Gaat mijn vraagsteller door en wil hij toch een aanknopingspunt hebben voor een gesprek, voor een mondelinge ontmoeting - van een debat, een intellectuele bokswedstrijd op punten kan, wij leven in 1958 en niet in 1758 of 1890 - geen sprake zijn, dan doe ik het beste om de inleiding van de beginselverklaring van het Humanistisch Verbond te geven: "De humanistische levensovertuiging wordt gekenmerkt door het pogen om leven en wereld te verstaan met een beroep op menselijke vermogens en zonder uit te gaan van bijzondere openbaring". En dan kan de hartige of slappe, hartverheffende of kleinzielige ontmoeting, het gesprek beginnen. Wanneer bij beide gesprekspartners de innerlijke bereidheid, de openheid is om te luisteren, om zich open te stellen voor de woorden van de ander en pas daarna en daarop te oordelen, dan kan een werkelijke ontmoeting tot begrip, eerbied en genegenheid leiden. Respect voor een medemens, die anders is, maar geen bekeringsobject.

Als de vraagsteller - en dat geldt evenzeer voor de christen als voor de humanist - er alleen op uit is, vlug materiaal te verzamelen om te bestrijden, zonder openheid voor de ander, dan zullen twee boze of onbevredigde mensen huns weegs gaan, terwijl ze elkaar bekrompen vinden. De gelovige en de humanist spreken van hun levensovertuiging en geven daar mee te kennen, dat het gaat om de gehele mens, waar de intellectuele, bewuste levens- en wereldbeschouwing een onderdeel van is, dat het gaat om een uitgangspunt, waarbij de mens betrokken is in al zijn situaties.

De scheidingslijnen tussen geloof en humanisme moesten worden getrokken, een kader moest worden gevormd, publicaties moesten worden gereedgemaakt, sprekers moesten worden aangetrokken, het besef moest worden versterkt, dat humanisme niet is een levensovertuiging voor en van de intellectueel alleen, dat ontwikkeling en kennis wel belangrijk is, maar geenszins een voorwaarde om humanist te zijn. Gemeenschappen moesten worden gesticht, periodieken moesten starten, geld moest bij elkaar gebracht worden en voortdurend moest op verscheiden fronten strijd geleverd worden tegen hen, die met unfaire middelen het humanisme bestreden. Een en ander heeft zoveel tijd, energie en offers gevraagd van weinigen, dat het eigenlijke doel niet alleen nog niet bereikt werd, maar dat er nauwelijks van een schuchter begin sprake mag zijn. Wie zich hierover zorgen maakt en wie zo'n haast heeft, zou ik de anekdote nog eens willen vertellen van de Amerikaan, die in Engeland een prachtig grasveld zag. Hij wilde bij zijn huis ook zo'n grasveld hebben en vroeg de tuinman hoe hij dat moest aanleggen. Graszaad was te krijgen, de grond kon klaargemaakt worden, het zaaien zou geen moeilijkheden opleveren. "En wat doet U nog meer?" vroeg hij de tuinman.

"Rollen" was het antwoord. "Hoelang rolt U het gras?" vroeg hij.

"Ongeveer ^{200 jaar} honderd jaar" zei de tuinman. Dus het eerste en grootste doel is nog bijna net zo ver een doel gebleven, alleen zijn er enkele voorbereidselen getroffen om het doel efficiënter te naderen.

Het tweede motief was om op te komen, in ons land, voor het goed recht van een niet-godsdienstige levensovertuiging en het humanisme te verbreden en te verdiepen. Hoe langer hoe duidelijker werd het, dat het debatteren en het argumenteren over geloofskwesties geen zinvolle bezigheid is, omdat het niet gaat om logische vragen, maar om werkelijkheidsvragen. Ik zou het ook zo kunnen zeggen. Het ging in de 18e en 19e eeuw erom om te bewijzen, met wetenschappelijke argumenten, op een wetenschappelijke, dat is rationele wijze, dat of het geloof waar is, of van niet gelovige zijde geredeneerd, niet waar is, of dat een ongodsdienstige levensovertuiging waar is, of van gelovige zijde geredeneerd, niet waar is. Het existentiële denken beschouwt dit argumenteren als onvoldoende en beperkt, omdat het vele kanten van de persoon buiten beschouwing laat. Het gaat nu, in onze tijd, over existentiële zaken, om werkelijkheidsvragen, waarbij zoveel mogelijk de gehele persoon betrokken is. Nu is het allerbelangrijkste punt in dezen, dat de humanist de geloofswaarheden, dat is in de eerste plaats de erkenning van Christus, als Gods zoon en het geloof in de oneindig heilige persoon Gods, die de mens aanspreekt en de ontmoeting tot stand kan brengen, niet ervaart in zijn leven.

Hij kan religieus zijn, hij kan de ethiek, die uit de bijbel tot ons komt in de meeste opzichten volgen, ^{maar} hij kan de geloofswaarheden niet als waarheden erkennen, omdat de innerlijke ervaring daaromtrent hem ontbreekt. Het zou onoprecht en onwaarachtig zijn dan toch maar voor te wenden, dat het wel zo was. Iedere gelovige mag er volstrekt van overtuigd zijn, dat dit niet is een niet-willen aanvaarden, maar een niet-kunnen aanvaarden. Dat er meer is dan de mens, welke dwaas zou dat willen onkennen, Dat de mens afhankelijk is van krachten en machten buiten hem, wie zou het loochenen? Dat de mens echter dit grote mysterie, waarin hij geboren wordt, leeft en sterft, zou moeten ervaren als ^{geleid door} een persoon, die bekommerd is om zijn lot en het lot van allen, dat is alleen waar voor hem, die dat als de diepste grond van zijn bestaan erkent, maar dan ook voor niemand anders, want de traditionele erkenning van dit alles, zonder innerlijke ervaring, is een zwakke geloofsgrond.

De oprichters hebben geen ogenblik gemeend, dat het eenvoudig zou zijn om te strijden voor het goed recht van deze levensovertuiging, maar dat het humanisme veelal bestreden zou worden met de wapens van verdachtmaking, verdraaiing, wanbegrip, regelrechte belediging en onwaardige discriminatie en dat in Nederland, vanouds het land der verdraagzaamheid, dát was toch wel een schokkende ervaring. In eindeloze moeite kostende polemieken, in woord en geschrift, in eindeloos veel openbare en niet openbare debatten in eindeloze weerleggingen van onwaarheden werd op dit terrein beslist veel bereikt. Als U zou vergelijken de vastenbrief der bisschoppen van 1947 en wat er gezegd is, het vorig jaar op het congres van de Nijmeegse Studentenvereniging Thaumasia, dan moet men tot de conclusie komen, dat er veel en wel zeer veel is veranderd in de houding van vele Katholieken in Nederland t.a.v. het Verbond. De uitspraak van de Synode van de Ned. Hervormde Kerk, enkele jaren geleden, over de houding van de kerk t.a.v. het Humanistisch Verbond, getuigt van een breed begrip en geeft een bewijs van een waarlijk verdraagzame gezindheid. De contacten, die enkele voormannen uit de Ned. Herv. Kerk met enkele humanisten al enkele malen hebben gehad en die gelegd worden in ernstige en langdurige gedachtenwisseling, zijn slechts de bevestiging van deze verheugende ontwikkeling. Vele kerken zien in het opkomend humanisme een uitdaging. Nooit heeft het Verbond bewust willen uitdagen. Het richt zich uitsluitend tot hen, die van het humanisme gesdiend zijn, nooit zou het iemand, die een geestelijk tehuis heeft, dat willen ontnemen om deze ziel te winnen voor het humanisme.

De mens dient geholpen en gesteund te worden, zoals het voor hem het beste is. Dat is een der belangrijkste humanistische uitgangspunten. In de volksvertegenwoordiging, in tal van organisaties, bij instanties, die zich verantwoordelijk voelen voor het behoud van geestelijke waarden, spreken humanisten mee en leveren zij hun bijdrage, met steeds minder kleingeestige tegenwerking, al is de discriminerende geestesgesteldheid nog lang niet overwonnen. In de afgelopen vijftien jaar is op dit gebied veel bereikt.

Het meest werd bereikt op het terrein van het praktisch humanisme, bij de geestelijke verzorging van buitenkerkelijken. Door een 500 tal vrijwilligers, enkele beroeps-krachten en velen, die het werk moreel of materieel steunen, werd een apparaat opgebouwd, dat hen, die dat willen, steun biedt bij de oplossing van fnuikende levensproblemen.

In arbeiderskampen, in ziekenhuizen, in gevangenissen, in sanatoria, bij bureaus voor levens- en gezinsmoeilijkheden, bij emigranten en in talloze individuele gevallen, trachten humanisten medemenssen te helpen. Juist hier treft de discriminatie, die allerm minst overwonnen is, het pijnlijkst, omdat de kerken, die de naastenliefde betrachten zich erover zouden moeten verheugen, dat mensen in geestelijke nood ergens steun kunnen krijgen. De discriminatie hier is stuitend, omdat die indruist tegen essentiële ethische waarden van christendom en humanisme. Bepaald teleurstellend en spijtig is het, dat zovelen, die zich humanist noemen, die de beginselverklaring onderschrijven, die zich verheugen over de successen en meeleven met de tegenslagen, niet vermogen in te zien, dat alleen het humanisme in een organisatievorm gebracht, de toestromende taken kan verrichten. Als zij voor zichzelf deze organisatievorm, het leven in gemeenschappen en de hulp in nood niet nodig hebben, moesten zij de fantasie kunnen opbrengen om in te zien, dat anderen die steun wel nodig hebben en dat zij, door hun afzijdigheid anderen de gelegenheid optnemen die steun te krijgen.

Veel is er bereikt in de afgelopen 15 jaar bij de uitroeiing van een aanvankelijk sterk misverstand. Veelal meenden velen, dat het Humanistisch Verbond een bepaalde politieke kleur had. Socialisten vonden het Verbond te liberaal, liberalen vonden het socialistisch. Het is noch het een noch het ander. Het enige, dat in dezen gezegd moet en kan worden, is, dat het Humanistisch Verbond democratisch is, democratisch in de West-Europese betekenis, want alleen onder een democratisch regiem bestaat de waarborg, dat de menselijke waardigheid wordt gerespecteerd in erkenning van vrijheid en gerechtigheid samen, niet het een ten koste van het ander.

Deze eisen stelt het humanisme aan ^{elke} een regering.

Tenslotte is, in de 15 achterliggende jaren, iets bereikt, internationaal. Er is een Internationale Humanistische organisatievorm, die groeperingen omvat in vele landen en op de congressen blijkt, dat het humanisme, dat uit zijn wezen internationaal georiënteerd is, hier een ontzaglijk groot werkterrein heeft.

Het 16e jaar in het leven van het Humanistisch Verbond is begonnen. Met de toewijding van de weinigen gaat het Verbond door om zijn doeleinden te verwezenlijken, om het leven de moeite waard te maken voor steeds meer mensen, in het besef, dat mensen verantwoordelijk zijn voor elkaar, dat het leven zinvol wordt in de activiteit, dat mensen hier en nu van het raadselachtige bestaan iets kunnen maken, in zelfontplooiing van de mens, dit gewone en unieke wezen op aarde.
